

УКРАЇНСЬКА МОВА та ЧИТАННЯ

Частина 1

4 клас

Галина Іваниця

УКРАЇНСЬКА МОВА та ЧИТАННЯ

Підручник для 4 класу
закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)

Частина 1

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Харків
Видавництво «Ранок»
2021

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Музика *М. Вербицького*

Слова *П. Чубинського*

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

МАЛИЙ
ДЕРЖАВНИЙ
ГЕРБ
УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ПРАПОР
УКРАЇНИ

Передмова	6
Навігатор дій з покроковими підказками	7

1. Вересневий квест: ПОДОРОЖУЄМО І ВІДКРИВАЄМО СВІТ 8

Мова і мовлення. Українська мова	9
<i>Зиновій Квіт. Казка про українську мову</i>	10
<i>Ольга Довгоп'ят. Рідна мова</i>	14
<i>Микола Щербак. Не відкладай</i>	15
<i>Карло Коллоді. Пригоди Піноккіо</i>	16
Щоденні 5. Читання для себе	17
Звуки. Букви. Алфавіт	18
Слово. Лексичне та граматичне значення слова	22
<i>Слово. Значення слова</i>	22
<i>Оксана Забужко. «Мова кожного народу...»</i>	22
<i>Петсон, Фіндус і намет (за С. Нордквістом)</i>	23
Речення. Розділові знаки в кінці речення.	
Головні члени речення	26
<i>Марія Хоросницька. Знаєш рідний край?</i>	26
<i>Василь Сухомлинський. Що найтяжче журавлям</i>	27
Діалог. Монолог	28
<i>Ой ходить сон коло вікон</i>	28
Типи мовлення: розповідь, опис, роздум. Тексти різних типів	32

2. Жовтневий квест: МАШИНА ЧАСУ 36

Мовлення і спілкування	37
<i>Іван Крип'якевич. Книжки за княжих часів</i>	40
Роди літератури. Композиція художнього твору	41
<i>Ліна Костенко. «Затишно дітям в пазусі казок...»</i>	41
<i>Олександр Олесь. Княжа Україна</i>	42
<i>Антін Лотоцький. Михайло-семиліток</i>	44
Ситуації спілкування. Культура спілкування	46
<i>Василь Сухомлинський. Не забувай про джерело</i>	47
<i>Галина Кирпа. Мова моя</i>	48

Слововживання. Лексика	50
Казка про козака Мамаю та його побратимів	53
<i>Грицько Бойко. Як невдаха виступав</i>	55

3. Листопадовий квест: ЧАРІВНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ 58

Усні й письмові висловлення. Значення слова.	
Український правопис	59
<i>Принцеса на горошині</i>	61
<i>Володимир Пархоменко. Запашливий повзик</i>	66
<i>Дмитро Павличко. Зернина</i>	69
Словосполучення. Речення.	
Зв'язок слів у словосполученні, реченні	74
<i>Леся Українка. Біда навчить</i>	78

4. Грудневий квест: ФАКТИ І ТАЄМНИЦІ 86

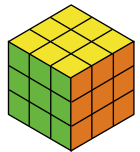
Український правопис. Орфографія. Слововживання	87
Лексична і граматична роль слова	88
<i>Всеволод Нестайко. Ковалі щастя, або Новорічний детектив</i>	89
Словозміна. Словотворення	92
Граматичний зв'язок слів у реченні	93
<i>Андрій М'ястківський. Мудра голка</i>	93
Відмінок — граматична форма слова	95
<i>Дмитро Білоус. Це ж як вірш!</i>	95
Іменник як частина мови	96
Істоти і неістоти. Власні й загальні назви	97
<i>Джанні Родарі. Дорога, що нікуди не вела</i>	97
Змінювання іменників за числами. Рід іменників	99
Відмінювання іменників в однині і множині	100
<i>Качан Анатолій. Крихта хліба</i>	100
<i>Микола Магера. Годівниці</i>	101
Послідовність розбору іменника як частини мови	103
Орфограми під час відмінювання іменників	104
<i>Сашко Дерманський. Латочка на лапці</i>	104
<i>Дмитро Білоус. Як чергуються голосні</i>	105
<i>Сергій Козлов. Зимова казка</i>	109

Щиро вітаємо, друзі!

Перед вами новий підручник — «Українська мова та читання». Його герої Сонцезайчик і Краплинка знову запрошують вас до навчання! На завершення інтегрованого курсу «Українська мова» вони пропонують **ланцюжок квестів**, які потрібно пройти послідовно. Поміркуйте та відтворіть назви квестів у ланцюжку.

Лише виконавши завдання одного квесту, ви можете перейти до наступного в ланцюжку. Просуватися ланцюжком означає щоразу виконувати підготовчі вправи й успішно та швидко (витратити мінімум часу на виконання завдання, як зібрати кубик Рубіка*) проходити квест-випробування.

А також отримати задоволення від спілкування з новим експертом із тем дослідження — Книжкою.

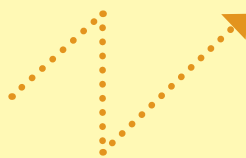
Деякі завдання потрібно виконувати в парі або групі. Біля них стоїть позначка

Очікуйте на презентації щомісяця творів, як сучасних, так і класиків літератури, та на корисну інформацію за посиланнями.

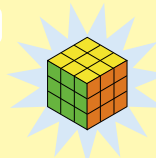
* *Кубик Рубіка* — механічна головоломка, яку винайшов 1974 року угорський скульптор, винахідник Ерньо Рубік. У змаганнях із швидкубингу (швидке збирання кубика Рубіка) головною метою є мінімальне витрачання часу на збирання куба.

Навігатор дій з покроковими підказками

ПІДГОТОВЧІ
ВПРАВИ
ПРОВЕДИ

КВЕСТ-ВИПРОБУВАННЯ
ПРОЙДИ,
ЯК КУБИК РУБІКА
СКЛАДИ

Гра-дослідження «Експеримент»

Мовне явище досліди, експеримент проведи, твердження доведи!

Тематична тека «Звіт»

За темою звіт з різних джерел збери, передбачення доведи!

ДИХАЛЬНІ
ВПРАВИ

Розвага «Ознаки слова відшукай!»

Букви, звуки назви; склади, наголос знайди; значення поясни!

Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»

Потрудись! Виконай послідовно творчі завдання.

САМО-
МАСАЖ

Головокрутка «Алфавіт»

За порядковим номером букву віднайди, за висловом есе напиши!

Кубування «Словник-помічник»

Фрази до кожної грані куба запиши, у словнику тлумачення знайди!

ОКОРУХОВІ
ВПРАВИ

Логічне завдання «Порушена послідовність»

Порушену послідовність відтвори, «п'ять запитань» запиши, історію розкажи!

Тест «Хрестики / нулики»

За алгоритмом міркування пройди, хрестики і нулики на мапі прояви.

МОТОРНІ
ПАЛЬЧИКИ

Колективна творча справа «Плекаймо рідну мову!»

Справу повтори чи власну створи!

Вправа «Простір мого тіла»

Потрудись! Піднімись, нахились, до сонечка потягнись!

РОЗТЯЖКА

За потреби щоразу «Руханку» утни, напругу з м'язів зніми.

Руханка — фізичні вправи для зміцнення здоров'я і тренування.

РУХАНКА

1. Вересневий квест

Подорожуємо і відкриваємо світ

Мова і мовлення. Українська мова

Мова і мовлення — найважливіший для людей засіб спілкування та пізнання світу. У світі існує багато мов. **Українська мова** — мова українського народу і державна мова в Україні.

Кожен громадянин має володіти державною мовою країни, у якій живе!

Інформація від експерта

Прочитай текст і відзнач подумки: «+» — знав/знала, «-» — не знав/не знала, «!» — цікаво!

Україна

Україна — держава, розташована в Європі. **Столиця** України — **Київ**. Україна має державні символи — гімн, прапор і герб.

Державний Гімн України

Гімн

Державний прапор України

Державний герб України

Музика М. Вербицького
Слова П. Чубинського

Розвага «Ознаки слова відшукай»

- Знайди на малюнку с. 8 та в зашифрованому посланні назви, які презентують Україну в світі.

- Спиши текст «Україна». Доповни абзацом про народні символи України та культурну й історичну спадщину.

Підказка

Л	Е	К	У	М	О	К	В	И	З	Р
И	К	О	З	А	К	Н	И	Л	Б	Е
В	У	Б	Ю	Н	Р	У	Ш	Н	И	К
О	Х	З	П	Ш	Е	Н	И	Ц	Я	Д
П	Л	А	Р	Е	Ф	О	В	У	Ч	Н
Е	Т	Р	И	З	У	Б	А	М	Р	І
К	Н	У	К	А	Л	И	Н	А	С	П
С	О	Н	Я	Ш	Н	И	К	Б	И	Р
А	Ч	Е	Л	Г	О	П	А	К	М	О

Тематична тека «Звіт»

УКРАЇНА ТУРИСТИЧНА

Підказка: укладання матеріалів теки за алгоритмом дій в електронному додатку.

Казка — це твір про вигаданих героїв, фантастичні події, у якому виявляється погляд народу на добро і зло. Є казки, які створив народ, а є авторські — написані письменниками.

..... **Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»**

1. За назвою передбач зміст авторської казки
2. Спиши звертання автора. Підкресли слова з орфограмами. Поміркуй над змістом.
3. Прочитай казку із зупинками, міркуваннями за змістом прочитаного.
4. Зроби нотатки до плану твору.
5. Передбач подальші події.

Як скласти
план

Казка про українську мову

(Скорочено)

Дорогі і шановні читачі!

Ось казочка для Вас, щоб збудити у Ваших серденьках любов до рідної української мови, бажання вивчати її і щоденно плекати, як ту прекрасну квітку у Вашому городчику. Читайте українською мовою багато-багато, аж доки вона стане Вашою улюбленою. Ви самі побачите, яка чудова наша українська мова.

Зиновій Квіт

Багато тисяч літ тому жила в Україні прекрасна дівчина. Була вона добра, ласкава, щира і привітна, готова всім допомогти. А ті, на кого вона подивиться своїми чарівними очима, відразу відчували до неї прихильність і любов. ||

Співала вона так гарно, що здавалося, наче то соловейко співає. Маленькі діти і молодь прагнули бути з нею разом. А вона розказувала діточкам про чудові речі, співала їм українські пісні і тим вливала любов до України й українського народу в їхні юні душі. Усім, хто був із нею разом, було дуже приємно, привітно і радісно. Усі почувалися незвичайно щасливими. А звали цю красуню **УКРАЇНСЬКА МОВА**. Жила вона в народі нашому і з народом нашим — ніколи з ним не розлучалася. ||

Бог наділив її не тільки красою, але й розумом. І говорила вона так приємно і розумно, ніби розсипала поміж людей прекрасні перли. Любила вишивати й одягатися у вишиванку.

Дівчина любила писати писанки і роздавати їх усім, щоб поширювати цю красу і робити людей щасливими. З Українською мовою наш народ ріс, розвивався і творив чудову культуру, яку

передавали з покоління в покоління аж донині. Усе було гарно, приємно і радісно. Та знали люди, що є багато зла на світі, яке прагне робити їм кривду. ||

Україна мала багато сусідів. Вони приглядалися щасливому життю українського народу і стали заздрісними, що в них не так, як у нього. Деякі почали зазіхати на його землю, щоб собі її підкорити і панувати над українським народом. Почалися війни,

і вороги мали багато успіхів і поневолювали наш народ. Вони забороняли українську мову, а накидали свою — чужу. ||

Український народ розбігався по широкому світі, щоб рятувати себе і свою рідну мову. Та чужина руйнувала його ще більше. Українські діти зрікалися рідного слова і ставали чужинцями для свого народу.

Із частиною українського народу помандрувала й Українська Мова, шукаючи доброї долі на чужині. Мандрує Українська Мова по світу, де зустрічає своїх земляків, яких не завжди й упізнає: чи це свої люди? ||

Одного разу потрапила в Америку та й побачила золоті бані церкви. Аж серце зраділо! Дійшла Українська Мова до церкви і побачила вмуровану кам'яну плиту з написом рідною мовою, коли цю церкву наші добрі люди побудували. «Ось тут, — подумала, — відпочину у своїх — рідних». Стукає у двері. Великі двері відчиняються і виходить священник. Української Мови він не прийняв, бо тут, каже, вже господарить англійська мова і ти, Українська Мово, тут не потрібна. І великі важкі двері з гуркотом зачинились! ||

Ще відвідала деякі хати, але й там через англійську мову її не прийняли. Те саме і в Канаді. В Аргентині в українській хаті панує іспанська, у Бразилії — португальська, а в Москві в українській хаті володарює російська мова. Та найгірше, що вже і в рідній Україні викидають із хат українську мову.

Ішла Українська Мова стежечкою так довго, що й утомилася. Думає Українська Мова: «Невже ж доведеться мені десь на світових роздоріжжях загинути? Де ж мені, бідній, подітися?» ||

Аж тут натрапила на розкішну липу. Подумала: під липою в холодочку відпочину. А як приємно було там! Пахло духмяним

медом. Чулось радісне дзижчання працюючих бджілок, що збирали нектар. Повівав легкий літній вітерець. Шуміли пшениці на недалеких полях. Як тут гарно, привітно, легко на душі! Нечаче справді на рідній землі. Ніхто тебе не кривдить, ніхто з тебе не насміхається. Усюди так просторо і вільно! Комашки виграють свої мелодії. Час від часу і пташинка зацвірінькає на липі. Тут як у раю — рідна країна, рідна земля. Умостила Українська Мова на зелену м'яку травичку під липою та й заснула, бо ж після такої непривітної подорожі дуже втомилася і зажурилася. Заснула міцним сном!..

Аж ось їй сниться: над нею літають янголятка. Усі одягнуті у вишиванки. А кожна вишивка — інша красуня. Ось вони всі взяли за ручки і співають: «Гей у лузі червона калина похилилася, чогось наша славна Україна зажурилася. А ми тую червону калину підіймемо, а ми нашу славну Україну, гей, гей, розвеселимо».

І тут вони стали рядочком перед сплячою Українською Мовою і всі гуртом сказали: «Не журись, Українська Мово, ми тебе понесемо на наших крилах до всіх українських дітей цілого світу, бо ми їхні янголятка-охоронці, і покажемо їм твою красу, яка прийшла до українського народу з далеких тисячоліть. Українські діточки мають добрі й щирі серденька, і вони тебе, Українська Мово, приймуть». ||

Із того часу Українська Мова вже не блукала сиріткою по широкому світу. Українські діти взяли її до свого товариства і присягнули, що ніколи і нікому не дозволять знущатися з неї. Між собою розмовляли українською мовою і співали українських пісень. А коли глянули на ту прекрасну дівчину, що зветься Українська Мова, то побачили, як вона зраділа і як краса її заясніла незрівнянними барвами. А з нею зрадів увесь український народ. І лунало аж до самого неба його гасло: «Слава і честь українській мові на віки вічні і життя вічне!»
(За Зиновієм Квітом)

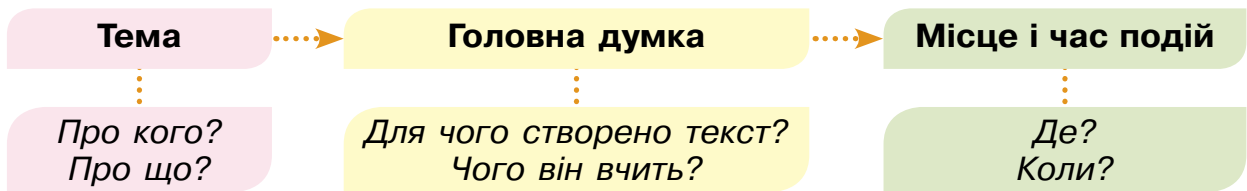
Пісня — словесно-музичний твір, призначений для співу (вірш, покладений на музику). Є пісні народні та літературні. Палітра жанрів української народної пісні: *гімни, колядки, щедрівки; веснянки, колискові, думи, балади, козацькі, чумацькі, жартівливі, танцювальні, маршові пісні* тощо.

..... **Логічне завдання «Порушена послідовність»**

- Пригадай різні ситуації спілкування і виконай завдання.
- Чи відповідає послідовність смайлів емоціям, які переживала головна героїня?
- Перечитай казку й відтвори порушену послідовність.

- Письмово: схарактеризуй текст, спираючись на схему, і доведи, що це авторська казка.

- Доберіть якомога більше аргументів до твердження «Важливо користуватися рідною мовою». Складіть діалог, використовуючи ці аргументи. Розіграйте його.

Розповідати, запитувати, обмінюватись думками, висловлювати почуття можна **усно** і **письмово**.

Культура усного мовлення — дотримання правил літературної вимови (**орфоепія** — від грец. *orthos* — *правильний* і *epos* — *мова, мовлення*), виразність, точність (міміка, жести, сила голосу, інтонація).

Культура писемного мовлення — дотримання правил написання слів (**орфографія** — від грец. *orthos* — *правильний* і *grapho* — *пишу*). Писемне мовлення має бути каліграфічним, зрозумілим, грамотним, чітким, охайним.

.....**Розвага «Ознаки слова відшукай»**.....

- Попрацюй із поширеним звертанням.

Ольга Довгон'ят

Рідна мова

Народилася я в Україні,
де річки й світанки сині-сині.
Змалку вчила мене моя мати
мову й рідне слово шанувати.

Моя рідна українська мово,
я люблю твоє співуче слово.
Я без нього — наче без родини,
бо я донька рідної України.

Серце моє квітне, як в обнові,
коли чую українське слово.

- Знайди слова з м'якими приголосними та визнач, як позначено м'якість цих звуків на письмі (знаком м'якшення, буквами *я, ю, є* чи буквою *і*). Поясни вживання знака м'якшення.

.....**Інформація від експерта**.....

Під час спілкування письмово чи усно важливо вміти точно вживати слова, використовувати звертання. Бути ввічливими! Розгляньте листівку із закликом шанувати рідну мову.

Українська мова

У світі багато мов. Кожний народ має свою мову.

Українська мова — це мова українського народу і державна мова в Україні.

Плекаймо рідну мову!

.....**Колективна творча справа «Плекаймо рідну мову!»**.....

- Підготуйте листівки про ввічливі слова та правила їх уживання. Поширте в різних ситуаціях спілкування.

Гумористичні твори — твори, у яких доброзичливо, необразливо висміюються якісь вади, вчинки людей або тварин.

Кубування «Словник-помічник»

ЖАРТ БУЛІНГ

Булінг — це агресивна та вкрай брутальна поведінка однієї людини або групи людей стосовно іншої людини, що супроводжується фізичним і психологічним тиском. Не варто замовчувати те, що хтось став жертвою булінгу.

Гра-дослідження «Експеримент»

Твердження: виразне читання вірша — це читання з дотриманням ритму, з паузами, яке передає настрій вірша.

- Перевір тлумачення слів.
- Прочитай виразно твір. Визнач його головну думку.
- Чи траплялись подібні ситуації у твоєму житті? Чи погоджуєшся з порадою поета?
- Вивчи вірш напам'ять і презентуй однокласникам і однокласницям.

Микола Щербак

Не відкладай

— Я зроблю це в понеділок!
Так собі сказав Тодось.
Але взятися до діла
Щось охоти не знайшлось.

— Хай зроблю це у вівторок. —
Але знов серед забав,
Повних сміху, співомовок,
День немов у воду впав.

— Середа — гарніша днина!
Це півтижня. Та — біда:
Не оглянувсь ще хлопчина,
Вже й минула середа.

— Ну, напевно вже почну я
Цю роботу у четвер.
Але все, що не візьму я,
З рук летить. І що ж тепер?

— Може п'ятниця допоможе?
Мушу конче вже почать.
Проминає тиждень... Боже!
Треба хутко поспішати!

— Ні, найліпше — це субота!
Вільний день і вільний час.
Та субота — не робота!
Весь порив чогось погас...

— Ось прийшла й свята неділя.
Чи робити? Буде гріх! —
І з того усього діла
В хлопця вийшов просто... сміх!

Що ж порадити хлопчині?
Наш Тодосику! Ти знай!
Все зроби, що можеш, нині,
А на завтра не лишай!

Вірш — короткий поетичний твір, що відзначається особливим ритмом, римуванням рядків.

Письмо — засіб спілкування, передавання інформації, накопичених знань, досвіду. Мета **читання** — розважитися, отримати інформацію, зрозуміти, переконатися.

Карло Коллоді

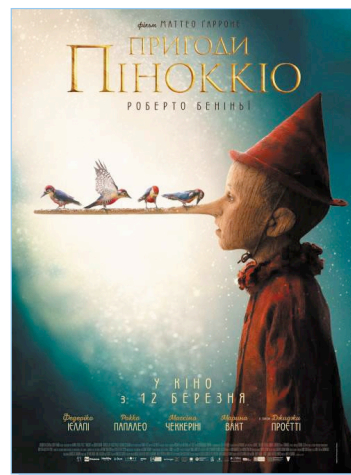
Пригоди Піноккіо

Переклад українською — *Юрій Авдєєв*
Ілюстрації італійського художника
Лібіко Марайя

- Передбач за назвою твору та ілюстрацією сюжет.
- Знайдіть в Інтернеті й перегляньте трейлер до фільму «Пригоди Піноккіо», знятий за мотивами однойменного твору італійського письменника Карло Коллоді.

Трейлер — відеоролик, який складається з коротких і зазвичай найбільш видовищних уривків фільму для його анонсування або реклами.

Постери до художнього фільму «Пригоди Піноккіо»

- Пропоную презентований твір читати або слухати протягом місяця з дотриманням правил Краплинки (див. «Щоденні 5» на с. 17).
- Читати щодня із зупинками, виконанням завдань вправ «1, 2, 3, 4, 5!» та відпочинком:
 - перша зупинка — 1—13 розділи
 - друга зупинка — 14—25 розділи
 - третя зупинка — 26—30 розділи
 - четверта зупинка — 31—36 розділи

Щоденні 5. Читання для себе

Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»

1. Перед читанням або слуханням частини твору:
 - Передбач за змістом та ілюстрацією сюжет частини.
 - «Руханку» утни, напругу з м'язів зніми.
2. Під час читання або слухання частини твору:
 - Висловлюй своє ставлення до прочитаного за допомогою емотиконів.
 - Роби нотатки для себе про прочитане.
3. Після читання або слухання частини твору:
 - Розглянь ілюстрацію та познач у змісті, якій з частин тексту вона відповідає.
 - Запиши міркування за змістом прочитаного.
4. Після читання або слухання твору:
 - Схарактеризуй твір, скористайся схемою.
 - Перекажи зміст твору, користуючись власними нотатками.
5. Уяви себе режисером чи режисеркою мультфільму за мотивами твору.
 - Напиши короткий опис сюжету мультфільму.

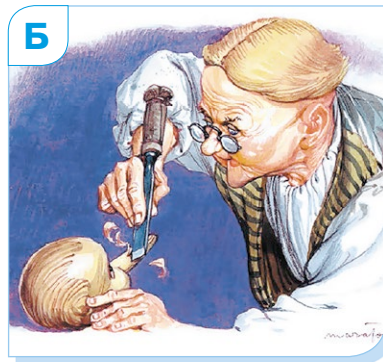
Пригоди
Піноккіо

Увесь текст та більше ілюстрацій до казки ти можеш знайти в електронному додатку до підручника. Якщо ти хочеш послухати казку, то з допомогою дорослих знайди аудіокнижку в Інтернеті.

Логічне завдання «Порушена послідовність»

- Відтвори послідовність подій — до кожного малюнка запиши близько до тексту переказ подій.

- Пригадай, яким зображено хлопчика в трейлері до фільму. Як ти гадаєш, чому один і той самий персонаж у фільмі й казці може бути зображений по-різному? Чи наші уявлення про героя після прочитання твору завжди збігаються з образом, створеним у фільмі, мультфільмі?

Звуки. Букви. Алфавіт

Мовні звуки — найменші одиниці мовлення, які утворюють звукову оболонку слів і так допомагають відрізнити одне слово від іншого. На письмі позначаються **буквами**.

Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»

1. Прочитай назву тексту. Чи відоме тобі тлумачення цих слів?
2. Прочитай текст із зупинками, міркуваннями.
3. Випиши з тексту спільнокореневі слова, постав наголос і порахуй кількість букв і звуків.
4. Продовж міркування, наведи приклади з тексту:

М'який подовжений звук...

Знак м'якшення передає...

Апостроф — це графічний знак, який уживають для...

5. Збери інформацію з різних джерел і склади список в алфавітному порядку видатних українських письменників.

Письменність, писемність, письменство!

Через звукову подібність цих слів **мовці** інколи помиляються й використовують їх у невласивому значенні.

Письменність — це вміння писати й читати.

Писемність — система графічних знаків, уживаних у якій-небудь мові або групі мов для писання. І друге значення — давні **писемні пам'ятки**, які дійшли до нас із давніх-давен. ||

- Чи знаєш ти, які графічні знаки використовують в українській мові?

Сукупність букв, прийнятих у певній писемності й розташованих в усталеному порядку, називається алфавітом. Український алфавіт налічує 33 літери! На позначення звуків передбачено два накреслення літер: велика і мала. ||

- Чи знаєш ти, хто пише художні твори?

Письмєнник, **письмєнниця** — це автор чи авторка художніх творів; особа, для якої літературна діяльність є професією.

Письменство — синонім до слова *література*.

Отже, важливо розрізняти значення цих слів, щоб не помилитися, вживаючи їх.

Перевір себе

Головокрутка «Алфавіт»

33*15*1_4*19*16*19*3*1,_23*1*15*1_14_17*19*3*1.

Література, іноді **книжництво**, **письменство** — сукупність писаних і друкваних творів народу, епохи, людства. Це форма передавання думки і досвіду через письмо, що є продуктом писемності.

..... **Логічне завдання «Порушена послідовність»**

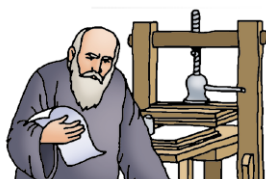
- Пошукай потрібну інформацію в різних джерелах і відтвори послідовність історії розвитку писемності.

Пергамент

Камінь

Книгодрукування

Папірус

Папір

Глина

..... **Інформація від експерта**

- Прочитай текст із позначками.

У 2015 році словом року за версією Оксфордського словника англійської мови вперше стало емодзі (*emoji*) — значок, який офіційно називається «обличчя зі сльозами радості».

Емодзі — невелике цифрове зображення, яке використовується в електронних засобах зв'язку для вираження ідеї або емоції.

Слово є запозиченням з японської (картинка і знак, символ). Найперший набір символів цієї графічної мови створив 1995 року японець Сігетака Куріта.

Сьогодні список емодзі постійно поповнюється.

- Спрогнозуй, яку користь можна отримати від цієї інформації.
- Згорни текст до двох-трьох речень: передай його зміст коротко.

..... **Розвага «Ознаки слова відшукай»**

- Поміркуй: які емодзі можуть відповідати якому терміну. Наведи приклади різновидів літератури.

Різновиди літератури

наукова

довідкова

технічна

художня

періодична

епос

лірика

драма

Дитяча література — література, створена дітьми або для дітей. До неї належать різні жанри. За цільовим призначенням дитячі видання можна поділити на художні, пізнавальні та навчальні.

.....**Гра-дослідження «Експеримент»**.....

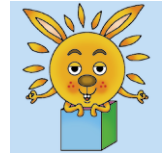
Твердження: **у бібліотеці так багато книжок!**

- Об'єднайтеся в групи і відвідайте бібліотеку.
- Дослідіть, чи є в бібліотеці видання для дітей вашого віку таких видів:

ХУДОЖНІ

ПІЗНАВАЛЬНІ

НАВЧАЛЬНІ

- Побудуйте діаграму «Багато, мало».
- Складіть список книжок (записуйте автора і назву книги), які варто прочитати, щоб чогось навчитися.
- Виберіть книгу, яку б хотіли презентувати іншим.

За призначенням дитячі видання можна поділити на *художні, пізнавальні та навчальні*.

.....**Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»**.....

1. Розглянь ілюстрації. Чи знайомі тобі персонажі?
2. Передбач за ілюстраціями, про кого і про що може бути оповідання.

3. Прочитай текст. Як ти розумієш вислів «*чергувати роботу з відпочинком*»?

Гарна історія не лише про те, що книжки бувають різними, але й про те, що треба чергувати роботу з відпочинком. А тому зобов'язуюсь прочитати всі веселі розповіді з життя Ніколаса. Їх зібрано в серії книг Жіля Тібо «Пригоди Ніколаса».

4. У різних джерелах знайди інформацію про серію книжок автора.
5. Спиши текст. Прокоментуй особливості підкреслених букв.

Відгук — це оцінювання прочитаного, почутого чи побаченого; висловлення ставлення до нього.

.....**Кубування «Словник-помічник»**.....

ВІДГУК

- Допиши характеристику та відгук на книгу (уважно розглянь малюнки на цій і попередній сторінках, вони допоможуть тобі знайти потрібну інформацію).

Автор
Мова
Рік видання 2013
Перекладач <i>Анатолій Саган</i>
Вік <i>від 9 до 12 років</i>
Обкладинка <i>м'яка</i>
Кількість сторінок <i>32 с.</i>

Відгук на книгу

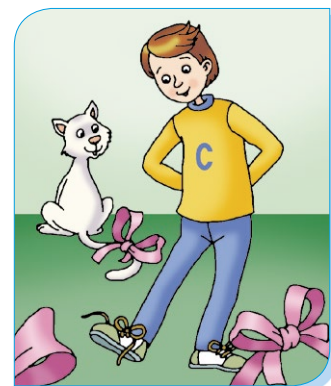
Мені дуже сподобалась книга ... (автор) «...» (назва). Вона ... (яка?), з яскравими кольоровими ... Найбільше мені в цій книзі подобається те, що вона надзвичайно повчальна.

Це історія про те, як веселий і не дуже організований хлопчик Ніколас полюбив читати книжки.

Хлопчина постійно втрапляв у халепи й не міг жодної справи виконати добре. Тому батьки давали йому навчальні книжки. Так Ніколас навчився зав'язувати ..., правильно чистити зуби і кататися на велосипеді. А після того найкраща подруга Вероніка запросила його до бібліотеки... Ніколас спочатку відмовлявся, але з увічливості погодився й навіть книжки взяв. Одну про пірата, другу про лицаря і ще одну гумористичну. Увечері він вирішив їх прочитати і був дуже здивований, що книга може не тільки навчити, а й розважити і навіть розсмішити.

Так Ніколас став найщасливішим читачем у світі!

Слово.

Лексичне та граматичне значення слова

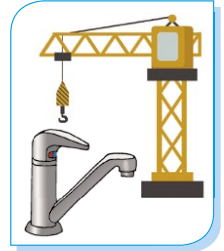
Кожна мова має словник, що постійно розвивається. Українська мова — одна з найбагатших мов світу.

- Пригадай, поміркуй, повідомлення за темою підготуй.

Слово. Значення слова

Слова позначають предмети, ознаки, дії, стани, явища, служать для зв'язку інших слів у реченні! В українській мові є слова, які звучать однаково, але мають різні значення. А є багатозначні слова.

Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»

1. Прочитай текст. Визнач його тему, головну думку.
2. Доведи, що це вірш: випиши пари слів, які римуються, постав наголос, виділи закінчення.

Оксана Забужко

* * *

Мова кожного народу неповторна і — своя; в ній гримлять громи в **негоду**, в тиші — **трелі солов'я**.

Берегти її, **плекати** буду всюди й повсякчас, бо ж єдина — так, як мати, мова в кожного із нас!

Солов'їну, барвінкову, колосисту — на віки — українську рідну мову в **дар** мені дали батьки.

3. За зразком склади таблицю і додай до неї приклади з тексту вірша.

Назва поняття, предмета, особи	Назва ознаки	Назва дії
<i>мова, солов'я, мати</i>	<i>барвінкову</i>	<i>далі</i>

4. Попрацюй з виділеними кольором словами: запиши їх за абеткою, підкресли ті, правопис яких потребує перевірки.
5. Запиши тлумачення слів.

Кубування «Словник-помічник»

СЛОВНИК ДОВІДНИК

Збери інформацію з різних джерел про види довідкової літератури (представ у вигляді таблиці).

Сюжет — послідовність подій у художньому творі, у ході яких розкриваються характери персонажів і головна ідея. Елементи сюжету: **зав'язка, розвиток дії, кульмінація, розв'язка.**

Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»

Свен Нордквіст — популярний письменник та ілюстратор зі Швеції, сучасний класик дитячої літератури. Його історії з авторськими ілюстраціями щирі й людяні. Перша історія з серії про старого фермера Петсона і його тямущого кота Фіндуса, «Іменинний пиріг», зробила ім'я письменника відомим. На цей час серія складається вже з дев'яти чудово ілюстрованих книжок, які популярні в усьому світі. Українською книжки про Петсона і Фіндуса вийшли в перекладі Галини Кирпи.

1. Передбач за назвою твору події.
2. Прочитай уривок із зупинками. Після кожної зупинки записуй передбачення: як розгортатимуться події?
3. Визнач, із якою метою написано твір. Чи належить він до художньої літератури?

Петсон, Фіндус і намет

В одному селі в невеликому будиночку живе чоловік, якого звуть Петсон. Якось Петсон шукав пакет із поплавцями, а його котик Фіндус, як завжди, допомагав йому. Петсон вирішив пошукати на горищі. Залізли вони туди з Фіндусом і почали відкривати всі ящики та коробки. В одній коробці Фіндус знайшов пакунок.

- Перша зупинка.

Фіндус одразу вирішив на цьому пакунку покататися. Ступить уперед — пакунок котиться назад, ступить назад — пакунок котиться вперед. А якщо бігти, то пакунок котиться швидко-швидко.

— Поглянь, Петсоне! — гукнув Фіндус.

Петсон визирнув із-за ящика.

— Кумедно. Тільки будь обережним, не покотись униз із...
Петсон навіть не встиг договорити.

- Друга зупинка.

— Допоможіть! — заволав Фіндус.

Паунок покотився вниз крутими сходами, й кошеня полетіло за ним услід.

Петсон поквапився на допомогу.

— Як ти, Фіндусе, забився?

— Та-а-ак, — скаржився котик. — Здається, у мене зламані вуха. Як ти можеш тримати в себе на горищі такі небезпечні для життя речі?!

— Це всього лише намет, — сказав Петсон.

— Який іще намет? — похмуро спитав Фіндус.

■ Третя зупинка.

— Це така хатка з тканини, у ній можна спати, коли йдеш у похід. У гори, наприклад.

Петсон вийняв намет із мішка й розгорнув. Запах тканини нагадав йому, як добре було ходити в похід і спати в лісі на свіжому повітрі... Чи не вирушити куди-небудь із цим наметом?

■ Четверта зупинка.

Фіндус заліз у намет.

— Хочу спати тут, — оголосив він. — Нам обов'язково треба піти в гори.

— Пропоную обійти озеро й поставити намет на березі. Потім ми будемо рибалити, дивитися, як заходить сонце, і смажити окунів на вогнищі.

— Ур-р-р-ра! Йдемо до озера! — радісно закричав Фіндус.

— Не поспішай. Спершу треба зібрати необхідні речі.

■ П'ята зупинка.

Нарешті вони вийшли з дому. Першим ішов Фіндус, за ним Петсон. Коли вони проходили повз курник, котик вигукнув:

— До побачення, кури! Ми йдемо в похід у гори й будемо спати в наметі на березі озера. А вам з нами не можна!

— Чому нам не можна піти в похід, Петсоне? Ми теж хочемо спати в наметі на березі озера, — засокотіли кури.

— Ні, — вдовів Петсон. — Вам важко буде йти так далеко, ви заблукаєте в лісі, і вас упіймає лисиця.

— Ми хочемо піти з вами! — заскиглили кури.

Петсон побіг швидко-швидко, але кури від нього не відставали.

Шоста зупинка.

Петсон зупинився. Він розумів, що вигляд має безглуздий. Йому треба було щось придумати, щоб відправити курей назад, і він вирішив повернутися додому. Кури повільно йшли за ним.

Петсон рушив до курника й покликав курей:

— Ідіть сюди, мої курочки! Ціп-ціп-ціп! Час уже спати.

Фіндус бігав навкруги й намагався загнати курей усередину, але в нього, звісно ж, нічого не виходило.

— Він думає, що ми зовсім дурненькі. Зараз же день, іще рано лягати спати. Петсоне, якщо ти підеш у похід, то підемо й ми. Ми залишимося вдома, тільки якщо й ти залишишся.

Що мав робити Петсон?

Ніяк не можна перебалакати десятих курей.

■ Сьома зупинка.

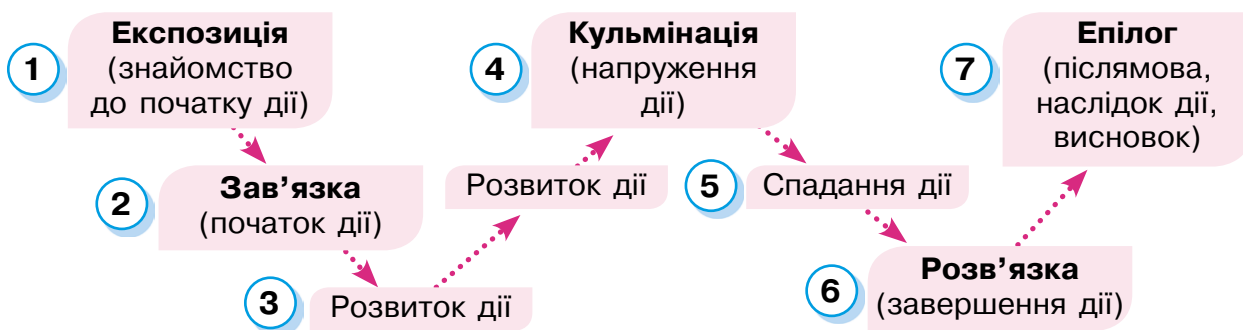
— Що ж, Фіндусе, доведеться нам піти в похід іншим разом, — засмучено сказав Петсон. — Однаково ми не зможемо зайти далеко.

Фіндус засмутився і став сваритися з курми. Та коли Петсон почав ставити намет у саду неподалік від будинку, всі знову помирилися. Котик допомагав господареві, кури спостерігали, як вони працюють, і скоро намет уже стояв...

(За Свенном Нордквістом)

4. Перекажи зміст твору, спираючись на схему.

5. Пригадай, чому в українській мові частини мови мають такі назви: **іменник, прикметник, числівник, займенник, дієслово.**

Підказка: назва частини мови підказує, що позначають слова, об'єднані в цю групу. Міркуй так: *число вказує на кількість предметів, тому слова, що позначають кількість, називають...*

Знайди в тексті та запиши приклади самостійних частин мови, вигуків та службових частин (запиши в три колонки: прийменники, сполучники, частки).

Речення. Розділові знаки в кінці речення.

Головні члени речення

Речення — одне чи декілька слів, що виражають певну думку. За метою висловлення є речення розповідні, питальні, спонукальні. Емоційно забарвлені речення називають окличними.

Гра-дослідження «Експеримент»

Твердження: речення за допомогою відповідної інтонації може передавати повідомлення, запитання або пораду, прохання, наказ.

■ Прочитай вірш, правильно інтонуй речення.

Підказка: в усному мовленні на початок і кінець речення вказує відповідна інтонація. Одне речення від іншого відділяємо паузами.

Марія Хоросницька

Знаєш рідний край?

Гриць розлігся горілиць,
та й уголос мріє Гриць:
«Я пішов би в довгі мандри,
якби світ був без границь.

Звідав би незнані далі,
де смачні ростуть мигдалі,
Африку, де вічна спека...
Ех, чому я не лелека!»

Грицеві кажу: — Стривай,
а ти знаєш рідний край?

■ Досліди, скільки речень у вірші і які вони за метою висловлювання. Чи є серед них окличні?

■ Прочитай речення, інтонуючи так, щоб отримати потрібну відповідь:
Я пішов би в довгі мандри, якби світ був без кордонів.
(Так, пішов!) (Так, у довгі...) (Так, без кордонів.) (Так, я!)

Найменшою одиницею людського спілкування є речення, які відповідно до мети висловлювання потрібно правильно інтонувати.

Кубування «Словник-помічник»

■ Відгадай загадку.

Дивний ключ у небі лине,
Не залізний, а пташиний.
Цим ключем в осінній млі
Відлітають

КЛЮЧ

Алгоритм

■ Поміркуй, чи про всі ключі можна написати оголошення.
■ Склади свою загадку. Скористайся покроковим алгоритмом.

Слова в реченні відповідають на певні питання і називаються членами речення. **Основа речення** — це головні члени речення. Інші виконують другорядну роль.

..... **Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»**

1. За назвою передбач зміст оповідання.
2. Прокоментуй розділові знаки в кінці речень. *Василь Сухомлинський*

Що найтяжче журавлям

Тихого осіннього вечора на узліссі сіли відпочити журавлі. Вони летіли в теплий край. Сонце вже зайшло, то й заночують.

Притулились журавлі до білокорої берези та й курличуть щось тихо-тихо. Береза прислухається, хоче зрозуміти, про що вони говорять.

— Куди це ви летите, журавлі? — питається Береза.

— У теплий край, — відповідають журавлі.

— Ой, зима, зима!.. — бідкається Береза. — Уже й у мене листя осипається... Мабуть, далека й тяжка вам дорога, журавлі?

— Дорога тяжка, — відповідає найстарший Журавель. — Та не дорога нам найтяжча.

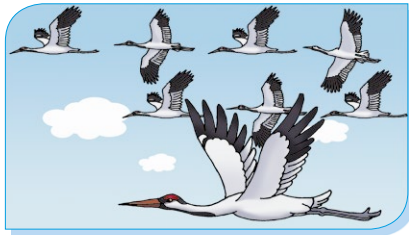
— А що ж вам найтяжче? — дивується Береза.

— Найтяжче нам жити кілька місяців на теплій ріці. Називається вона Ніл. Немає там ніколи зими. Вічно цвітуть квіти...

— То чому ж там найтяжче? — ще більше дивується Береза.

— Бо то не рідна земля, — каже найстарший Журавель, — бо немає там тебе, білокора Березо.

— За морем тепліше, та вдома миліше!

3. Хто знайомить читача з персонажами в казці: автор чи оповідач? Пригадай, хто такий оповідач.
4. Випиши з творів підкреслені речення. Встанови зв'язок слів у реченні, підкресли підмет і присудок.
5. За схемою склади і запиши речення за змістом двох творів. Підкресли головні члени речення.

Хто?

.....>

Що?

.....>

Де?

.....>

Коли?

.....>

Чому?

Оповідач — особа в художньому творі, від імені якої письменник веде розповідь про персонажів і події.

Діалог. Монолог

Монологічне мовлення — мовлення однієї особи.

Діалогічне мовлення — розмова між двома або кількома особами.

Кубування «Словник-помічник»

Синоніми до слова «ЛЕЛЕКА»

- Утвори і запиши діалог про назви лелеки.

Правила складання діалогу

- Доброго дня, діти.
- Доброго дня, Ніно Іванівно!

—

Кожну репліку записують із нового рядка. Перед репліками ставлять тире.

Водій відчинив двері автобуса і вигукнув:

- Прошу займати місця!

:

Якщо висловлення починається словами автора, то після них ставлять дво-
крапку.

- Дякуємо, — відповіли діти.
- Виконали завдання? — запитав учитель.
- Так! — вигукнули діти.

, —
? —
! —

Якщо слова автора стоять у кінці, то після репліки ставлять кому, знак
оклику чи знак питання і тире.

Розвага «Ознаки слова відшукай»

- Випиши з коліскової зменшувально-пестливі слова. Познач у них значущі частини слова.

Ой ходить сон коло вікон

Ой ходить сон коло вікон,
А дрімота — коло плота.
Питається сон дрімоти:
— А де будем ночувати?

— Де хатонька теплесенька,
Де дитина малесенька, —
Там ми будем ночувати,
Дитиночку колихати.

- Знайди та послухай коліскові.
Чи є серед них ця?

Ой на ката та воркота,
На дитину та й дрімота,
Котик буде воркотати,
Дитинонька буде спати.

Коліскова

Українська мова відзначається особливою милозвучністю й наймелодійніша
поміж усіма слов'янськими мовами! Вона багата на зменшувальні форми!

Усна народна творчість — твори, складені народом, що переходять із вуст в уста, із покоління в покоління. У різних жанрах відтворює історію, культуру, побут, традиції, віру людей у добро, справедливість.

Фольклорні жанри збагачують мову!

Гра-дослідження «Експеримент»

Твердження: усна народна творчість (фольклор) багата і різноманітна.

Фольклор		
Епос	Лірика	Драма
Казки Приказки Легенди Байки Анекдоти	Пісня	Ігри Ігри-пісні Обряди Народні п'єси

Фольклор (англ. *folk* — народ, *lore* — мудрість, знання) — усна народна творчість. Традиційно виділяють три фольклорні роди, до яких належать певні жанри: народний епос, народна лірика (пісні), народна драма.

Жанр (франц.) — вид, тип мистецького й літературного твору.

Заповни понятійну таблицю.

Великі і малі фольклорні жанри

Поняття (жанр)	За розміром/ формою	Характерні ознаки	Приклад
Прислів'я	короткий віршований чи прозовий твір	завершена повчальна думка, народна мудрість	<i>Яка голова, така й мова.</i>

Зроби висновок.

Існує багато жанрів усної народної творчості з вираженими характерними ознаками.

Колективна творча справа «Плекаймо рідну мову!»

Жанри літератури. Прислів'я. Приказки. Лічилка. Мирилка.

Пограйте в гру «Половинку віднайди, значення поясни». Складіть і розіграйте діалог за одним із прислів'їв.

Людина без друзів —

а старих не забувай.

Нових друзів май,

таке й життя поведеш.

Яку дружбу заведеш,

що дерево без коріння.

Комікс — послідовність малюнків, зазвичай з короткими текстами, які створюють певну зв'язну розповідь.

- Прочитай текст із позначками.

Хто вони, головні герої українських коміксів?

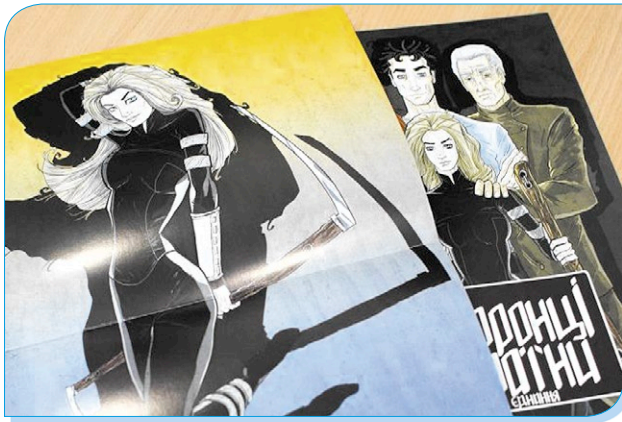
Українським дітям презентували графічну новелу «Охоронці Країни». Новелу складено з серії чорно-білих коміксів для дітей у віці 10—12 років. На сьогодні готові 10 перших випусків першого сезону «Охоронців».

«Охоронці Країни. Початок» — перша частина ілюстрованої розповіді, знайомить читачів з одним із героїв — Кием.

Кий — країнець, тобто житель Країни. Прокинувшись «десь у глухому лісі», він розуміє, що перебуває на якійсь таємничій базі. Намагаючись вибратися зі зловісного лігва, Кий стикається з похмурими супротивниками. Зомбі його оглушують і кидають до підвалу.

Плакат до першої частини коміксу «Охоронці Країни. Початок»

Постер і комікс «Охоронці Країни»

Друга частина новели — «Охоронці Країни. Єднання» — знайомить нас із головною героїнею. Ім'я їй — Либідь. Отримавши завдання від свого наставника Хорива, дівчина вирушає рятувати Кия. Либідь виявляється спритною і кмітливою. За допомогою своєї коси вона перемагає зомбі та рятує Кия.

(За матеріалами Тетяни Турлік'я)

- Випиши з тексту можливі відповіді на запитання. До яких частин мови належать слова з відповідей?

Хто він?
Який він?
Що він робив?

Хто вона?
Яка вона?
Що вона робила?

Що воно?
Яке воно?
Що воно робило?

Інформація від експерта

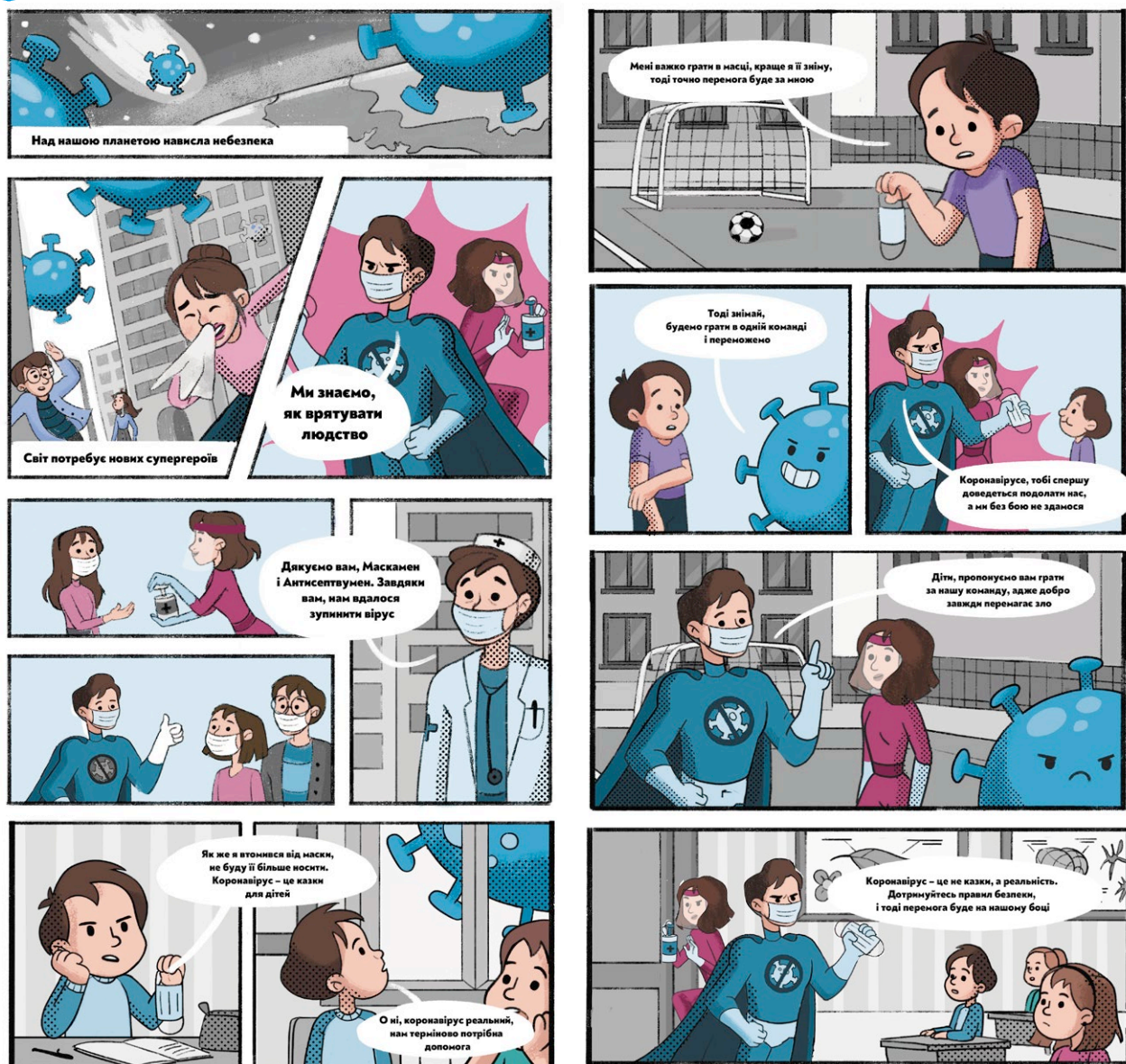
В Україні розробили серію коміксів для школярів у межах кампанії щодо необхідності носити захисні маски та користуватись антисептиками.

«Ці правила наразі є обов'язковими для всіх. І школярам, які проводять багато часу в закритому приміщенні, сидять поруч за партами і користуються шкільним приладдям, про це необхідно нагадувати якомога частіше», — йдеться в повідомленні пресслужби Міністерства освіти і науки.

Зазначається, що ці комікси буде розіслано до українських шкіл та поширено в соціальних мережах.

■ Складіть та інсценуйте історію за малюнками.

Типи мовлення: розповідь, опис, роздум.

Тексти різних типів

Текст — завершене висловлення про когось або про щось, у якому речення об'єднані між собою спільним змістом і структурою.

Інформація від експерта

Висловлення розрізняють залежно від поставленої мети: повідомити чи розповісти, описати ознаки, довести чи пояснити твердження.

- Пригадай ознаки тексту:

Тема тексту — це те, про що в ньому йдеться.

Основна думка тексту — це те головне, що автор стверджує, до чого він закликає, чого навчає.

До тексту можна дібрати заголовок. Він указує на те, про що йтиметься в тексті, або розкриває його головну думку.

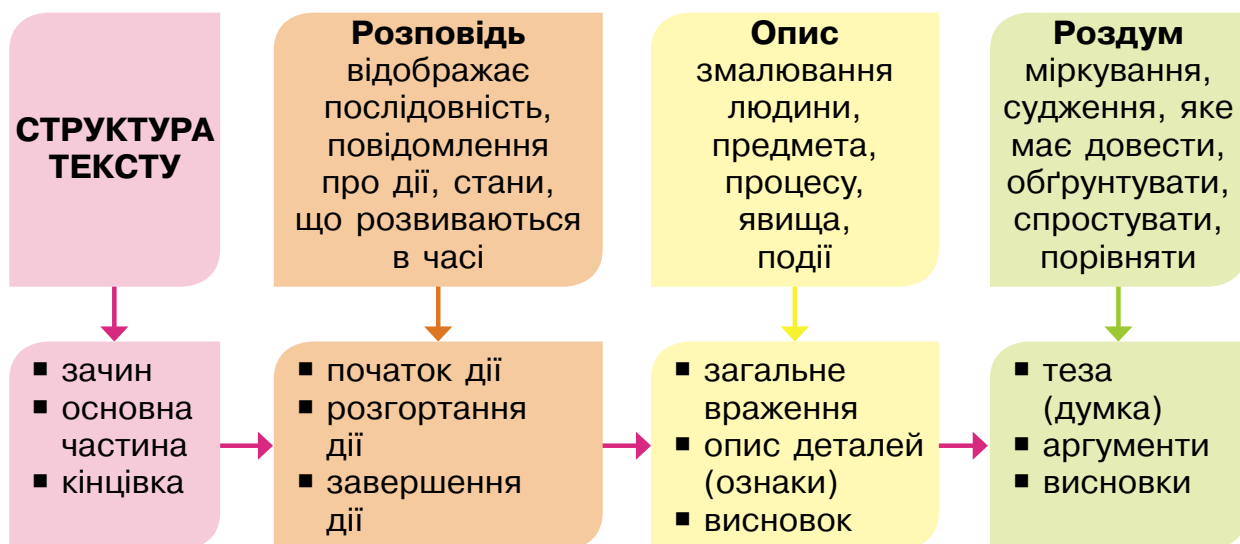
Абзац — це частина тексту, об'єднана однією мікротемою. Кожен абзац пишуть з нового рядка. У тексті є вступ (зачин), основна частина й кінцівка.

Вступ готує нас до сприйняття того, про що йтиметься в тексті.

В основній частині розкривають зміст тексту.

Кінцівка — це підсумок усього сказаного.

За метою висловлення всі тексти різняться і мають особливості в структурі:

Кубування «Словник-помічник»

ЧОРНОБРИВЦІ

- Скористайся інформацією з різних джерел та схемою, напиши текст-розповідь, опис, міркування на означену тему.

Твердження: тексти не завжди бувають однотипні.

- Прокоментуй, яку структуру мають різні типи текстів.
- Досліди, у якій з двох колонок текст.

1	2
<p style="text-align: center;">Пам'ятник засновникам Києва</p> <p>Пам'ятний знак на честь заснування міста Києва споруджений 1982 року.</p> <p>Скульптурну композицію виконано з кованої міді у вигляді плоского човна, на якому встановлено фігури легендарних засновників Києва — братів Кия, Щека та Хорива і їхньої сестри Либеді.</p> <p>Кий зображений у профіль, дивиться вперед, тримаючи в зігнутих у ліктях руках довгі тонкі списи.</p> <p>Щек повернений обличчям у фас.</p> <p>Хорив дивиться назад, тримаючи у витягнутій правій руці гнучкий лук.</p> <p>Постать Либеді розміщена на носі човна в напруженому русі, з піднятими, наче крила, руками.</p> <p>Біля підніжжя гранітного постаменту — басейн.</p> <p><u>Пам'ятник засновникам Києва</u> — знакова споруда столиці.</p>	<p style="text-align: center;">Пам'ятник засновникам Києва</p> <p><i>Автори: скульптор В. З. Бородай, архітектор М. М. Феценко</i></p> <p style="text-align: center;">Літопис XII ст. «Повість минулих літ»</p> <p style="text-align: center;">легенда заснування брати пам'ятний знак плем'я полян Кий — Київ столиця України</p> <p>Згідно з легендою про заснування Києва, це місто завдячує своєю появою трьом братам із племені полян — Києві, Щекові й Хоривові та сестрі їхній Либеді.</p>

- Використай представлену інформацію й напиши текст-розповідь з описом на тему «Пам'ятник засновникам Києва».
- Поміркуй над підкресленою фразою. Доведи цю тезу в тексті-роздумі.

У тексті можуть поєднуватися різні типи мовлення: розповідь з елементами опису чи роздуму.

Бібліотека, чи книгозбірня — культурно-освітній заклад, що здійснює збирання друкованих і рукописних матеріалів, проводить їхнє впорядкування в каталогах, організовує їх зберігання, а також обслуговує читачів.

Перша в Україні бібліотека була в Софійському соборі в Києві.

Найбільша бібліотека світу розташована в місті Вашингтон, США.

Найбільша бібліотека в Україні — це наукова бібліотека імені Вернадського.

Кубування «Словник-помічник»

БІБЛІОТЕКА

- Зberi інформацію з різних джерел і продовж за початком текст про бібліотеки.

30 вересня — Всеукраїнський день бібліотек

Всеукраїнський день бібліотек відзначається з 1998 р. 30 вересня згідно з Указом Президента України.

Пам'ятник Ярославу Мудрому (Київ)

Перші бібліотеки в Київській Русі почали відкриватися при церквах і монастирях після прийняття християнства в 988 р. Найбільшою і найбагатшою на той час була бібліотека Софії Київської, заснована в 1037 р. Ярославом Мудрим. У цілому в бібліотеці налічувалося до 900 томів рукописних книг — грандіозна для середньовіччя кількість.

Тематична тека «Звіт»

- Презентація звіту «Україна туристична».

Тест «Хрестики / нулики»

Інструкція. У тексті цифра з крапкою позначає речення, цифра в дужках — наступне слово, цифра над рядком — підкреслені літери. До кожного речення, слова чи літери, позначених цифрами, добери правильний варіант відповіді, позначений буквою.

1. Четвертокласник (1) Ярослав (2) Джема щиро любить (1) по-дорозувати.
2. А про сім чудес України (2) довідався лише в школі у (1) перший день навчання.
3. Батьки (3) пообіцяли синові (2) поїздку на (3) осінніх канікулах.
4. (3) Вдома хлопчик (4) розповів рідним, що (5) мріє (4) побачити дива (4) України.
5. Разом з батьками (5) він побував у різних країнах світу і навіть підкорив (5) Кримські гори!

У виділених **рожевим** кольором

словах наголос падає на:

- А) перший склад
- Б) другий склад
- В) третій склад
- Г) четвертий склад
- Д) п'ятий склад

+	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					
5					

Підкреслені в реченні 1

літери позначають:

- А) завжди два звуки
- Б) жодного звука
- В) два звуки
- Г) один звук
- Д) дві букви позначають один звук

+	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					
5					

Підкреслені слова:

- А) іменник
- Б) прикметник
- В) дієслово
- Г) займенник
- Д) числівник

+	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					
5					

У підкреслених словах:

- А) 6 б. і 6 зв.
- Б) 7 б. і 8 зв.
- В) 7 б. і 6 зв.
- Г) 8 б. і 8 зв.
- Д) 3 б. і 3 зв.

+	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					
5					

Виділені **синім** кольором слова пишемо з великої літери, бо це

- А) географічна назва
- Б) початок речення
- В) ім'я
- Г) назва країни
- Д) прізвище

+	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					
5					

Послідовність речень у тексті така:

- А) 1
- Б) 5
- В) 2
- Г) 4
- Д) 3

+	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					
5					

- Якими були для тебе завдання?
- прості
 - складні
 - цікаві

Після закінчення тесту замалюй клітинку «+» відповідним кольором:

Все зрозуміло!	Важко зрозуміти!?	Не все зрозуміло?
----------------	-------------------	-------------------

2. Жовтневий квест

Машина часу

Мовлення і спілкування

Мовлення — спілкування людей за допомогою мови. **Спілкування** — це обмін інформацією. Різновиди мовленнєвого спілкування: **усне** (говоримо, слухаємо), **писемне** (пишемо, читаємо).

Інформація від експерта

- Прочитай текст із позначками.

Пригадай! «Машина часу» — фантастичний апарат, призначений для здійснення мандрівок у часі! Атрибут численних науково-фантастичних творів.

У недалекому майбутньому я можу бути реальним персонажем! Однак подорожі в часі — переміщення з однієї часової точки в іншу — можливі вже сьогодні. Книга — реальна машина часу!

Тобі цікаво знати, як жили предки, про що мріяли, які мали вірування, цінності? Тоді вивчай усну народну творчість, читай народні перекази, міфи, легенди, слухай історичні пісні, думи.

Про минуле можна дізнатися, читаючи довідкову історичну літературу, архівні чи музейні матеріали, переглядаючи альбоми фотографій чи картин тощо.

- Розглянь гравюру Георгія Якутовича до історичного оповідання «**Козак Голота**» української письменниці Марії Пригари.

Гравюра — вид графічного мистецтва, створення тиражованих зображень шляхом друку з рельєфних поверхонь або через трафарет.

- Передбач за назвою та зображенням зміст оповідання. Висловись усно чи письмово (на вибір).

Письменниця Марія Пригара у своїх оповіданнях, створених за мотивами народних дум, переносить читача до XVII—XVIII століть, коли українське козацтво вело запеклу боротьбу з поневолювачами рідної землі.

- Пропоную презентований твір читати протягом місяця з дотриманням правил Краплинки: виконанням завдань вправ «1, 2, 3, 4, 5!» та відпочинком.

Процес мовлення називається мовленнєвою діяльністю. Мовленнєва діяльність має чотири види: читання, письмо, говоріння, аудіювання.

Гра-дослідження «Експеримент»

Твердження: коли ми говоримо або слухаємо, то вдаємося до усної форми мовлення, коли ж читаємо або пишемо, — до писемної. Аудіювання слід відрізнити від слухання?

Види мовленнєвої діяльності

Читання

Письмо

Говоріння

Аудіювання

До кожного виду мовленнєвої діяльності добери з довідки слова.

Довідка: розбірливо, чітко, виразно, вголос, охайно, мовчки, ручка, буква, інтонація, звук, клавіатура, міміка, очі, руки, шрифт Брайля, органи мовлення, сила голосу, вуха, тембр голосу, манера, жести.

Поміркуй, до яких видів мовленнєвої діяльності вдаєшся, коли використовуєш:

Паперові, електронні, аудіокниги	Інтернет-ресурси: інформаційно-розважальні портали для дітей, сайти дитячих журналів	Засоби масової інформації: газета, часопис, журнал, радіо, телебачення
----------------------------------	--	--

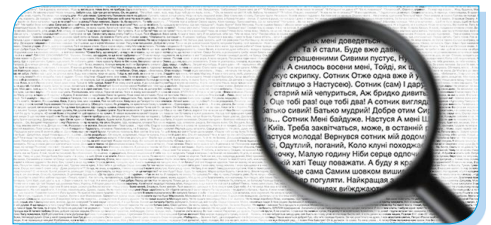
Доведи, що мобільний телефон є універсальним засобом, за використання якого можливі всі види мовленнєвої діяльності.

Аудіювання слід відрізнити від слухання. **Слухання** — це передусім сприйняття усіх не мовних звуків: музики, пташиного співу, шуму дощу, гуркоту автомобілів тощо. **Аудіювання** стосується усного мовлення людини. Аудіювання — це процес одночасного слухання й розуміння мовлення людини.

Розвага «Ознаки слова відшукай»

KNIGLI — новий формат для читання

KNIGLI — це текст-картина. Він містить повний текст твору, розміщений на одному аркуші у вигляді ілюстрації або візерунка. Оскільки букви дуже дрібні, то до кожної KNIGLI дається спеціальна лупа.

Книга-картина
«Тарас Шевченко. Кобзар»

Така ідея спала на думку київським дизайнерам Анні Білій та Дмитрові Костирку. Найскладніше, за їхніми словами, знайти образ, що характеризуватиме текст у цілому і складатиметься з букв обраної історії.

Обговоріть у групі й висуньте пропозиції: у яких ситуаціях можна використати тексти-картини?

Блог (англ. *blog*, від *web log* — «мережевий журнал, щоденник») — це вебсайт, на якому одна людина чи кілька людей публікують короткі записи, подібні до щоденникових.

Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»

1. Прочитай інформацію з веб-сторінки інформаційно-розважального порталу для дітей. Чи можна це повідомлення назвати сенсаційним?

Сенсація — подія, повідомлення, що вражає, викликає здивування.

2. Запиши речення, що містить інформацію: **Хто? Що зробив? У якому році? Що?**

Першою ілюстрованою книгою для дітей є енциклопедія Яна Амоса Коменського!

У 1658 році відбулася подія, яка стала знаковою в історії творення навчальної книги. У Нюрнберзі було видано перший у світі ілюстрований підручник для дітей «Чуттєвий світ у малюнках» («*Orbis Sensualium Pictus*»). Автор — видатний чеський педагог-мислитель і гуманіст Ян Амос Коменський.

Зміст підручника подано як розповідь учителя про світ хлопчиків, який прагне здобути знання. На кожній сторінці були ілюстрації — гравюри. У передмові автор писав: «Книга, як бачите, невеликого обсягу. Проте вона містить у собі короткий огляд усього світу і всієї мови і наповнена малюнками, назвами і описами предметів».

Коментарі

1. Великою заслугою Коменського було те, що він уперше запропонував, щоб учні ділилися на класи відповідно до свого віку.
2. Педагог наполягав також на тому, аби прийом учнів до школи відбувався один раз на рік — восени.
3. Завдяки йому у школі з'явилися уроки і перерви.
3. Поміркуй, чи відповідає назва допису його змісту. Як переконатися, що це правдива інформація? Як доповнюють інформацію коментарі?
4. Розглянь ілюстрацію з книжки. Уяви, що машина часу перенесла тебе в ті часи і це ти спілкуєшся з учителем. Запиши 5 запитань, які б можна було поставити вчителю або вчительці 400 років тому і в теперішній час.
5. Поміркуй: до яких видів мовленнєвої діяльності ти вдавався/вдавалася, працюючи з інформацією?

Інформація може бути правдивою або неправдивою. Її потрібно перевіряти за різними джерелами, особливо коли маєш намір поширити інформацію.

Інформація від експерта

- Прочитай текст із позначками.

Іван Крип'якевич

Книги за княжих часів

При дворах давніх українських князів перебували різні вчені й письменники. Тоді ще не було друкованих книжок. Хто бажав мати в себе книжку, мусив або сам переписувати її, або дати переписувати вченому писареві. Переписування однієї книги тривало цілі місяці. Писали тоді звичайно не на папері, а на тонкій шкірі, телячій або ослячій. Для писання брали гусяче перо, чорнило робили із сажі. Початкові букви малювали різнобарвними фарбами, майже на кожній сторінці був гарний малюнок. Князі збирали такі рукописи і зберігали їх у своїх бібліотеках...

Найвідомішим ученим за княжих часів був Нестор Літописець. Він був монахом Печерського монастиря в Києві. З молодих літ він цікавився минулими часами, збирав давні рукописи, записував перекази про життя слов'янських племен, про перших князів, їхні війни і походи.

Потім записав усе те в одну книгу, що зветься «Найдавніша Літопись». Це — перша історія України.

Логічне завдання «Порушена послідовність»

- Перевір, чи правдива інформація подана на листівках. Зістав інформацію з різних джерел.

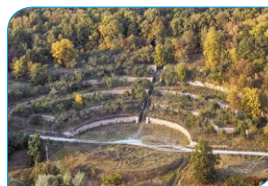
Наш літак «Мрія» — найбільший рекордсмен у світі!

Українська трембіта — найдовший у світі музичний інструмент!

Перший рамковий вулик винайшов український бджоляр

В Україні є «Співочі тераси» — сади, що співають

Роди літератури.

Композиція художнього твору

Усі літературні твори умовно можна поділити на три основних **роди**: **епос** (розповідь, повідомлення важливої інформації прозою чи віршованим текстом), **лірика** (пісні, поезія) і **драма** (дія на сцені, п'єса).

Роди літератури

Епос

розповідь про події

казка, оповідання,
поема...

Лірика

висловлення почуттів

вірш,
пісня

Драма

дія на сцені

комедія,
трагедія

Кубування «Слоник-помічник»

КАЗКА

- Прочитай вірш Ліни Костенко. Визнач його тему, ідею.
- Досліди, про які казки згадує поетеса.

* * *

Затишно дітям в пазусі казок.
Отак би й слухав про царя Салтана
або про те, як весело козак
обманював турецького султана.

Про карих коней з полуменем грив,
про чаклуна, що все на світі може.
І хто б там що кому не говорив,
а згине зло і правда переможе!

Той у Яги царівну відбере,
той кам'янисте поле переоре.
Коцій Безсмертний непременно вмере,
і всі безглуздя роздум переборе.

Лише борись, а щастя не втече.
Не схаменешся — півжиття позаду.
І день, і ніч, і тисячі ночей...
Спасибі вам за цю Шехерезаду.

- Роздивись зображення на поштових марках. Упізнай героїв казок. Розкажи про них, уживаючи слова з префіксами *пре-*, *при-*, *прі-*.

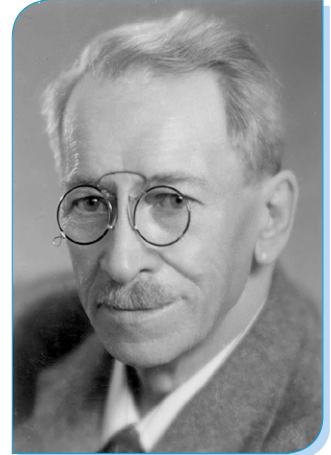
Зміст тексту можна переказати усно чи письмово. Розрізняють **вибірковий переказ** — переказ тільки уривків тексту; **докладний переказ** — переказування тексту якомога точніше, докладніше; **стислий переказ** — розповідь тільки про основні події.

..... **Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»**

1. Прочитай інформацію про автора.
2. Запиши речення, що містить інформацію: **Хто? Що зробив? У якому році? Що?** Підкресли підмет і присудок.

Олександр Іванович КАНДИБА — український поет, драматург. Свої твори публікував під псевдонімом **ОЛЕКСАНДР ОЛЕСЬ**.

У 2020 році минає 100 років, як поет написав книгу «Княжа Україна». У ній у поетичній формі переповів історію наших предків.

3. Прочитай два уривки з книги. До яких родів літератури вони належать?

Заспів

Заспіваю вам не пісню
Про стару старовину,
Розкажу я вам не казку,
А бувальщину одну.

Розкажу вам про минуле,
Що вже мохом поросло,
Що, нащадками забудьте,
За водою поплило.

Перед вами стародавні
Пройдуть хвилями часи,
Із могил до вас озвуться
Наших предків голоси.

Наших предків, що блукали
По страховищах-лісах,
Що з природою змагались
Тільки з вірою в серцях.

Княжа Україна

(Уривки)

Олександр Олесь

...Заспіваю нам не пісню
Про стару старовину,
Розкажу я вам не казку,
А бувальщину одну.

Розкажу вам, як на горах
Славний Київ наш постав,
Як він жив і розвивався,
Як столицею він став.

Хто й коли у нього княжив
І в який ходив поход,
Хто боровсь за Україну,
За державність, за народ.

Розкажу вам, як боролись
Наші прадіди колись,
Як за щастя України
Ріки крові розлились.

Розкажу, чому і досі
Чути стогони її
І чому так довго в хмарах
Сонце рідної землі...

Заспіваю вам не пісню
Про стару старовину,
Розкажу я вам не казку,
А бувальщину одну.

Початки Києва

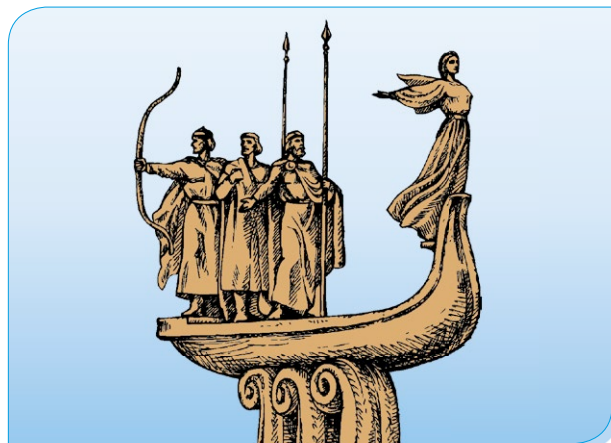
Над Дніпром широким, вільним,
Де луги й степи цвіли,
Наші прадіди поляни
Оселились і жили.

Хлібороб робив у полі,
Пас пастух корів, овець,
З луком, з стрілами гнучкими
По лісах ходив ловець.

Пишно квітла Україна,
Повна всякого добра.
Як в раю, жили поляни
Понад хвилями Дніпра.

Все своє вони любили,
Шанували і чуже,
Хай, мовляв, Перун і Волос
Всіх від лиха стереже.

А коли сусід лінивий
Заздрив силі багача,
Вміли наші показати
Обосічного меча.

І віки нога ворожа
Не ступала на наш лан.
Всі сусіди шанували
І боялися полян.

...Де стоїть тепер наш Київ,
Там була сама гора,
Жив там першим Кий з Хоривом,
Щек та Лебідь — їх сестра.

Над самим Дніпром на горах,
Огороджений з боків
Ровом, мурами, валами,
Київ виріс і розцвів.

На сторожі коло його,
Наче батько, став Дніпро,
Наче батько сину, ніс він
З півдня й півночі добро.

І здавалось, Україна
Буде квітнути віки,
І здавалось, всі народи
Їй сплітатимуть вінки.

4. Перекажи легенду про заснування Києва з описом пам'ятника засновникам міста.
5. Пошукай потрібну інформацію з різних джерел і продовж презентацію на тему «Київ — столиця України».

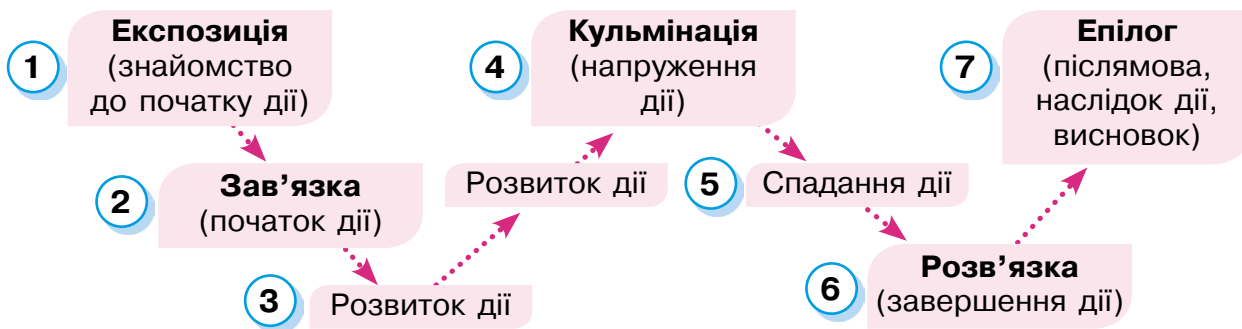
Презентація

Композиція (від латинського «складання, поєднання») — це побудова художнього твору, поєднання частин в одне ціле, порядок розгортання подій і взаємодія персонажів.

Гра-дослідження «Експеримент»

Твердження: під час створення твору автор використовує елементи сюжету — експозицію, зав'язку, розвиток дії, кульмінацію, розв'язку, епілог.

- Прочитай оповідання. Визнач тему та головну думку.
- Досліди, чи всі елементи, які означені на схемі, використав автор під час побудови оповідання.

Антін Лотоцький

Михайло-семиліток

Оповідання з народного переказу
(Скорочено)

Було це за часів, коли на нашу землю нападали **печеніги**. Князував у **золотоверхому** Києві Володимир. Був у нього син Михайлик. Хоч малому лише сім років, але він вже був славним стрільцем і вершником. Любив його весь народ.

Якось печеніги великою силою облягли Київ. Б'ють у мури, стріляють, а не можуть подолати киян. Спитали у **ворожбитів**. А ті ї кажуть, що не взяти міста ворогам, поки буде там Михайло-**семиліток**. Бо він — «душа народу, його сила». І порадили послати гінців до князя Володимира та запропонувати йому віддати князенка у **заклад** печенігам за те, що вони відступлять від Києва. Якщо ж Володимир не захоче ризикувати сином, то треба заслати до міста чорних духів, які вмовлять киян — ті ж бо не знають, яке багатство в себе мають. Довго думав-мучився князь, не знав, що робити, а чорні духи ї нашептали йому, що треба скликати **віче** (народні збори).

Скликали віче, а між народом уже ходять невидимі чорні духи ї підмовляють: «Нічого князенкові не станеться, у **полоні** до нього добре ставитимуться, а місто позбудеться **облоги**».

А тут ще й брат Михайлика, **Лихослав** — страшний та злий — виступив, нібито про городян дбаючи, порадив віддати у заклад хлопчика, намірившись самому стати паном в цілій Україні.

Князь, почувши, що більшість є за те, щоби віддати Михайлика до печенігів, хоч і з болем серця, мусив на це згодитися. Засмутився Михайлик-семиліток, дізнавшись про рішення віче.

Та не тим, що кияни так легко згодилися на його видачу! Він знав, що на це вплинули чорні духи, які вешталися між народом, невидимі для народу, але видимі для нього. Потіхою, радістю було тут для нього, що все-таки найшлася значна меншість, яка ніяк не хотіла згодитися на його видачу. Але сумний був, адже бачив: народ ще несвідомий того, що цим сам собі готує загибель.

Виступив він перед громадою й докорив киянам:

— Ой, кияне, кияне, панове громадо.

Погана ваша рада,
Якби ви розум мали,
Мене не видавали,
Поки світ світом,
Вороги Києва не достали.
А так прощавайте!

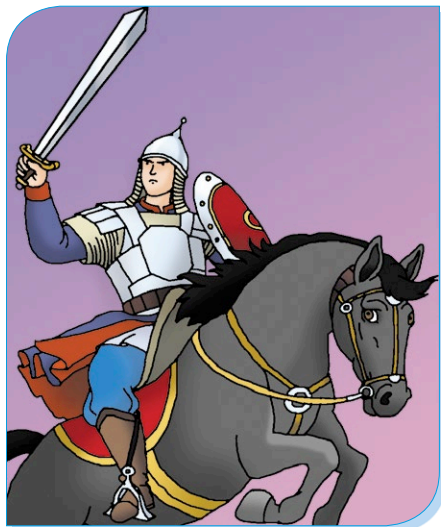
Сказав це Михайлик і узяв коня, в якого тієї ж миті вирости крила. Проїхав через **Золоті ворота**, підхопив їх — і давай ворогів бити. Погнався Михайлик самою серединою ворожого табору й побив усіх.

— От це моя остання тепер прислуга тобі, мій рідний Києве!

Прощай, **Києве**, прощай!..

І глянув ще востаннє на золотoverхий Київ та й зник. Поїхав далеко-далеко, за сьомі гори, за сьомі ріки.

Поставив там Золоті ворота й стереже їх до слухного часу. Сидить він там і ніколи не старіється, — усе він такий, яким виїшов із Києва, молодий, семиліток...

Крім елементів сюжету, у ході яких розкриваються характери персонажів і головна ідея, в побудові твору автор використовує експозицію та епілог — ознайомлює читача з життям персонажа до події та після неї.

..... Розвага «Ознаки слова відшукай»

- Попрацюй з виділеними словами.

Ситуації спілкування. Культура спілкування

Мовлення — це використання мовних засобів (слів, речень, текстів тощо) в різних ситуаціях спілкування.

Гра-дослідження «Експеримент»

Твердження: будь-яке спілкування відбувається за певних умов, які впливають на наше мовлення. Із цих умов складається ситуація спілкування.

- Розглянь ситуації спілкування і дай обґрунтовану відповідь на запитання.

Ситуації спілкування

Хто і в який спосіб спілкується?	З якою метою спілкується?	Де і в якій ситуації спілкується?
<ul style="list-style-type: none">Адресант: демонструє, говорить, пишеАдресат: сприймає, слухає, читає 	<ul style="list-style-type: none">ПоінформуватиДопомогтиПідтриматиРозважитися 	<ul style="list-style-type: none">УдомаУ школіЗ друзямиУ транспортіУ громадських місцях

- Знайди і запиши тлумачення слів *адреса*, *адресант* і *адресат*. Доведи, що ці слова спільнокореневі.
- Пригадай і напиши короткі повідомлення, які можна використати з різною метою спілкування.

SMS — це скорочення англійських слів *Short Message Service*, які в перекладі означають «служба коротких повідомлень».

Тема й основна думка висловлення подається з урахуванням того, хто, в який спосіб, з якою метою і в якій ситуації спілкується.

1. Прочитай мовчки.
2. Дай відповідь на запитання: Хто і в який спосіб спілкується? З якою метою спілкується? Де і в якій ситуації спілкується?

Василь Сухомлинський

Не забувай про джерело

Учитель питає: «Бачите, діти, ось цей спалений сонцем пустир у долині?»

— Бачимо, — відповідають діти.

— Тож послухайте бувальщину. Викопали запорожці ставок і поселились на його березі. Та стали помічати, що ставок мулом заносить. Зійшлися селяни на раду й ухвалили: кожен, хто скупався в ставку, мусить набрати відро мулу й винести аж туди, за балку, й висипати в поле.

Люди й дотримувались цієї ухвали.

Ставок ставав чистіший і глибший. Та ось хтозна-звідки приїхала в село сім'я — батько, мати, четверо синів і дві дочки. Усіх їх прозвали Неприкаяними. Поселились вони на околиці, недалеко від ставка. І дорослі й діти з весни до осені купалися в ставку, а за відра й не брались.

Спочатку люди якимось не звертали на те уваги. А потім стали помічати, що чимало підлітків так само роблять: купаються, а мулу не виносять.

Старі люди бралися повчати молодь: «Що ж ви робите?»

А підлітки їм:

— Раз Неприкаяним можна, то й нам не гріх...

Лихий призвід — людям заохота. Багато підлітків, а потім і дорослих стали приходити купатися після смеркання, щоб ніхто не бачив...

Старий звичай забули.

Кожному думалось: «На мій вік вистачить». Та ставок мілів, перетворювався на болото, заростав бур'яном. Настав час, коли вода тут затримувалась тільки весною. А потім і того не стало.

І ставок щез. Тільки спогад про нього зберігся. Подумайте над цією бувальщиною, діти. Напившись води, не забувайте про джерело, з якого вона витікає.

3. Знайдіть слова, які передають головну думку твору. Як ви їх розумієте?
4. Поставте одне одному запитання за прочитаним.
5. Яке значення має вислів «Лихий призвід — людям заохота»? Як це виявляється в житті?

Культура спілкування — дотримання установлених норм поведінки і правил увічливості — правил етикету та правил нетикету, коли спілкуєшся в онлайн.

..... **Логічне завдання «Порушена послідовність»**

- Пошукай інформацію з різних джерел і відтвори порушену послідовність.

Правила етикету	Правила нетикету
Будь привітним /привітною, усміхайся	Не зловживай смайликами, стікерами, емодзі
Не говори весь час, дай сказати іншим	Наприкінці повідомлення можеш ставити)
Говори спокійно, ввічливо	Утримуйся від негативних коментарів
Поширюй перевірену інформацію	Уважно слухай співрозмовника, не перебивай

..... **Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»**

1. Прочитай текст.
2. Поміркуй: що означають ці порівняння? Яке ставлення до рідної мови вони утверджують?
3. Запиши тему та ідею тексту.

Галина Курпа

Мова моя

Мова моя — мов дівчинка у віночку, йде полем, іде лугом, терновими стежками йде.

Мова моя — мов ластівка, летить горою, летить долом, провіщає мені ясен-день.

Мова моя — немов Берегиня, що на кожне своє дитятко дихає і тремтить.

Мова моя — БУЛА! БУДЕ! А нині я терни в стежках визбирую, щоб їй було легше ходить...

4. Запиши вірш із пам'яті. Прокоментуй розділові знаки.
5. Пригадай казку «Про українську мову». Склади діаграму Венна: спільне і відмінне у двох творах.

..... **Колективна творча справа «Плекаймо рідну мову!»**

- Підготуйте листівки про відповідні правила та поширте в різних ситуаціях спілкування.

Лист — один із засобів спілкування між людьми, особливий вид творчості.

..... **Колективна творча справа «Плекаймо рідну мову!»**

- Підготуйте листівки про відповідні правила та поширте в різних ситуаціях спілкування.

..... **Інформація від експерта**

- Прочитай текст із позначками.

Цікаві факти про листівки

Поштова листівка, а також **листівка**, **поштівка**, заст. **поштова картка**, **відкрітка** — відкритий лист на цупкому прямокутному аркуші паперу, що містить зазвичай адресу, поштову марку та зображення з одного боку і текст повідомлення з іншого.

Загальновідома історія листівки як поштової картки налічує вже понад 140 років. За цей час її зовнішній вигляд, призначення неодноразово змінювалися. Найдавніша вітальна картка, яку зберігає Британський музей у Лондоні, датована XV століттям, тобто часом початку друкарства в Європі. Раніше **вітальна листівка** була невеличким витвором мистецтва, а не просто тиражованим зображенням. Скажімо, для її виготовлення використовували пір'я, засушені квіти, оксамит, бісер, шовк та навіть волосся. Утім, давні традиції повертаються, і зараз існує чималий асортимент листівок ручної роботи.

Листівки в цифрах. У світі продається близько 15 мільярдів листівок на рік. Листівки набули найбільшого поширення в США. У цій країні вітальні картки виробляє понад 500 компаній! Після США йде Велика Британія, де 250 компаній є виробниками листівок.

Слововживання. Лексика

Сукупність усіх слів мови, її словниковий склад називають **лексикою**. Усі слова, крім службових, мають лексичне значення. **Лексичне значення** — це те, що слово означає.

Інформація від експерта

- Прочитай текст із позначками.
- Поміркуй над значенням підкреслених слів.

Усі слова мови становлять її лексику

Сучасна українська мова налічує, згідно зі словником Національної Академії Наук України, близько 256 тисяч слів і включена до списку мов, які успішно розвиваються в цей час.

Лексика нашої мови формувалася протягом тисячоліть. Одні слова виникали, інші поволі забувалися. А ще частину слів люди запозичували з інших мов.

Чи знаєш ти, що вживання словосполучення *філіжанка чаю* є нормативним, хоч і не зовсім звичним? Натомість більшого поширення набув вислів *філіжанка кави*.

Логічне завдання «Порушена послідовність»

- Уважно прочитай тлумачення понять і запиши назви у такій послідовності:

- Чи до всіх світлин представлені назви? опиши «зайвий» предмет.

Горнятко — це малий горщик.

Чашка — це невелика посудина (частіше з вухком), з якої п'ють чай, каву та інші напої. «Кружка» — росіянізм!

Кухоль — металева, череп'яна, скляна посудина з ручкою для пиття. Запозичене з німецької мови.

Кварта — старовинний український посуд, схожий на кухню, запозичене з латинської мови слово.

Філіжанка — те саме, що чашка. Походить із перської мови.

Слововживання — це вживання слів у мові з тим чи іншим значенням. Буває точно, частково неточно та повністю неточно вживання слова в повідомленні відповідно до його значення в тлумачному словнику.

..... **Колективна творча справа «Плекаймо рідну мову!»**

Неправильно	Правильно
вибачатись, вибачитись (я вибачаюсь)	перепрошувати, просити пробачення (даруйте [на слові], вибачте)

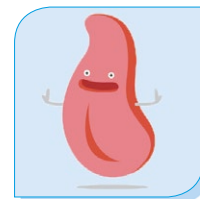
..... **Інформація від експерта**

Лепетуни

Мультсеріал «Лепетуни» вийшов до Дня української мови та писемності. Його герої навчають малюків (і не лише їх), як гарно і правильно розмовляти українською мовою.

Автори проєкту «Мова — ДНК нації» Наталя Клименко та Павло Мельник-Крисаченко.

- Запишіть діалог з Лепетунами про те, як правильно розмовляти.

..... **Розвага «Ознаки слова відшукай»**

- Прочитай текст. Визнач його тему та ідею.
- Добери до дієслів синоніми і антоніми. Прочитай текст із цими словами. Чи змінився текст?

Слово

Сергійко прийшов додому раніше, ніж завжди.

— Мабуть, якась планета іншим боком повернулася, — висловила припущення мама.

— Чому? — здивувався Сергій.

— Бо ти відразу після уроків додому з'явився.

— А-а-а, — сказав Сергійко й подумав: «Ось дам собі слово і вивчу уроки... І тільки після цього піду гуляти...»

Сів Сергійко обідати. Надворі сонячно. Хлопці, певно, вже на вулиці. Там так гарно!

«Може, не сьогодні починати перевиховуватись? — подумав хлопчик. — Ніхто ж не знає, що я собі слово давав. Я ж сам собі, а не в соцмережах. І не в газеті... Почну із завтрашнього дня!»

У Сергійка ніби скеля з плечей зсунулася. Дивно... Одне тільки слово, а яке воно важке...

(За Є. Дударем)

Слова можуть мати як одне значення — **однозначні**, так і декілька значень — **багатозначні**. **Багатозначні** слова називають предмети, ознаки, дії, у чомусь подібні між собою. Багатозначні слова можуть уживатися в прямому і переносному значенні.

Гра-дослідження «Експеримент»

Твердження: **пряме значення** — це властиве слову звичайне значення. **Переносне значення** — образна назва предмета, ознаки, явища, дії. Його називають переносним, бо мовець переносить назву одного предмета (явища, ознаки тощо) на інший, чимось подібний до нього.

■ Доповніть таблицю прикладами.

Порівняйте:	
Пряме значення	Переносне значення
гострий ніж	гостре слово

Переносне значення слів дає нам змогу точніше та образніше описувати певні явища, оформлювати думку.

Кубування «Словник-помічник»

ОСЕЛЕДЕЦЬ

■ Уяви, що ти отримав/отримала SMS від друга: «**Оселедець — не рибина, а козацька чуприна!**». Доведи цю тезу. Використай інформацію з довідки та різних джерел.

■ Досліди, що в тексті довідки не так.

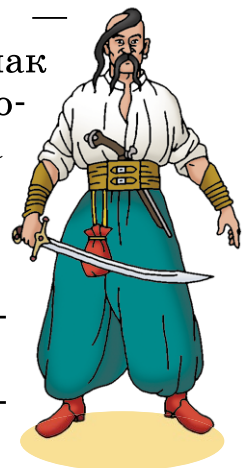
Підказка: до лексичних помилок належать і невинуваті повторення в одному або сусідніх реченнях того самого слова або спільнокоренових слів, а також уживання зайвих для вираження думки слів.

Довідка. Одним із невід’ємних атрибутів козака були його вуса та зачіска «оселедець». Запорожці вистригали «оселедець» — такий чуб на лобі. Однак не всім дозволялося носити «оселедець»! Така зачіска була своєрідною відзнакою лицарського стану.

Чуприни заборонялося носити джурам, недосвідченим воякам, брехунам, боягузам, злодіям, ошуканцям.

Чуб, чуприна — волосся на голові в людини, переважно в чоловіка.

Норми слововживання, усталені в сучасній українській літературній мові, регулюють вибір слова відповідно до змісту і мети висловлення.

..... **Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»**

1. Прочитай із зупинками, міркуваннями та передбаченнями.
2. Визнач тему, голову думку.
3. Випиши невідомі тобі слова, з'ясуй їхнє значення.

Казка про козака Мамаю та його побратимів

Жив на Січі старий козак Мамай. Воював він бусурманів нечестивих та ординців захланних довгі роки. Але доля вояка — зрадлива.

Сталося так, що підвів Мамаю вірний його кінь у бою кривавому, зашкутильгав на ногу та й не зміг січовика з бою винести. Схопили його ординці й до темниці кинули. А до запорожців, побратимів Мамаєвих, вісника чорного з листом послали. ||

Приїхав той на Січ Запорозьку, став посеред майдану та й листа того читає. Так, мовляв, і так, впіймали ми героя вашого та характерника, старого козака Мамаю. Як хочете його живим з полону мати — доведеться вам за нього викуп давати. А як не віддасте — не бачити вам побратима вашого, скарає його великий хан. Отак. ||

Засумували козаки, зажурилися, судити-рядити заходилися. Одні кажуть — треба нам, братчики, вставати, йти ординців воювати, побратима нашого із злої неволі визволяти. Інші — та вже, мовляв, ліпше на умови ханській пристати, викупа йому віддати.

Але ж з'явилися проміж них ще й такі, хто раптом зовсім інші балачки розводити почали: мовляв, а хто він такий, той Мамай? Ніякий він, кажуть, не герой. Це ж треба таким недолугим бути, аби у полон до ворога живим попасти. А може, він тепер просто пішак у ханській змові проти ясновельможного пана гетьмана? ||

Добре, що козаки того не слухали, за Мамаю живота покласти клялися, бо побратими були усі та нікого не боялися. Встали просто посеред ночі, коней осідлали та й пішли старого козарлюгу визволяти. Билися цілу ніч та цілий день — та й визволили Мамаю, живого та цілого, лише злого, що в ямі сидіти довелось.

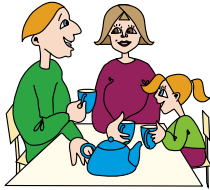
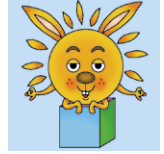
4. Пригадай оповідання «**Михайло-семиліток**». Склади діаграму Венна «Спільне і відмінне у двох творах».
5. Поміркуй, у якому стилі написано твір (розмовний, публіцистичний, науковий, художній, діловий).

Мовні стилі — це різновиди літературної мови, які використовуються в різних сферах спілкування.

Гра-дослідження «Експеримент»

Твердження: кожен у своїй манері висловлюється в різних сферах, формах (усній і писемній) спілкування.

- Опиши ситуацію за кожним малюнком. Чи відбувались подібні ситуації у твоєму житті?
- Прочитай з позначками коментарі до стилів мовлення.

Розмовний

Уживається в побутовому усному спілкуванні та слугує для офіційного або неофіційного спілкування людей у повсякденному житті.

Публіцистичний

Це стиль засобів масової інформації — газет, журналів, телебачення, радіо, інтернет-видань.

Науковий

Використовується в підручниках, статтях, доповідях, містить наукові терміни, іншомовні слова.

Художній

У цьому стилі пишуть прозові та поетичні твори: вірші, оповідання, романи, поеми тощо.

Діловий

Це стиль законів, наказів, розпоряджень. В усному мовленні використовується в офіційних промовах.

- Доповни понятійну таблицю.

Підказка: однозначність, точність; агітація, пропаганда; образність, поетичність; невимушеність, емоційність; документальність, чіткість.

Стилi	Сфера використання	Характерні ознаки	Приклад
Діловий стиль	ділові, офіційні стосунки	документальність, стислість, чіткість	закони, накази, інструкції

Кожен у своєму усному чи писемному мовленні послуговується мовою в межах усіх її стилів по-особливому, індивідуально.

Головокрутка «Алфавіт»

23*21*7*2*1__10*18*1*23*11,__30*19,__12__33*15,__12__6*7__15*1*10*1*23*11.

Перевір себе

У мові є **загальноживані слова**, які можна вживати без будь-яких обмежень у різних стилях. Є **стилістично забарвлені слова**, які закріпилися за тим чи іншим стилем мовлення.

Інформація від експерта

Слова, які вживають у всіх стилях мовлення, називають загальноживаними (нейтральними).

Наприклад: *хліб, банк, спати, великий, сім, мало.*

Слова, які вживають лише в окремих стилях мовлення або в одному з них, називають стилістично забарвленими.

Наприклад: *дітлашня, жаднюга, фотосинтез.*

Термін — слово або сполучення слів, що позначає спеціальне поняття з якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо.

Прем'єра — перша вистава п'єси в театрі, перший показ естрадної, концертної або циркової програми.

Розвага «Ознаки слова відшукай»

- Прочитай вірш. Визнач його тему і головну думку.
- Які твори називаємо жартівливими? Чи можна цей вірш назвати жартівливим?
- Перекажи вірш своїми словами і зміни кінцівку монологу.
- Скажи, чи можна події, описані у вірші, назвати бувальщиною.
- Які у вірші «забарвлені» слова? Випиши їх.

Грицько Бойко

Як невдаха виступав

— От я вчора виступав!
Ви б почули, як співав!
Хоч немає слуху,
Я горлав щодуху:
До-ре-мі-фа-соль-ля-сі!
Голос мій почули всі!

А скінчив — що сталося! —
З місць усі зірвались,
Сцену ледь не рознесли,
А мене вхопили —
Аж на вулицю несли
І вже там... набили!

- Які слова у вірші вказують на те, що описані події могли б відбуватись у наші дні?

- Поміркуйте над змістом останніх рядків вірша. Чому не можна бити людину, навіть якщо вона погано співає?

Джерелами засмічення мовлення можуть бути перекручені, неправильно озвучені слова, слова-паразити.

У різних стилях мовлення використовуємо власне українські слова, створені предками, і слова, запозичені з мов інших народів.

Інформація від експерта

- Прочитай текст із позначками.

«Мислово» — онлайн-словник сучасної української мови. Слова та визначення до нього додають звичайні користувачі.

Щороку тут визначають слово року. 2014-го ним стало слово **кіборги** в новому значенні. Так назвали незламних воїнів-добровольців, які захищали Донецький аеропорт від проросійських бойовиків. Про це повідомило «Радіо Свобода».

Кубування «Словник-помічник»

Кіборг. Пам'ятна монета

Аверс

Реверс

Аверс (лицьовий бік монети)

Угорі ліворуч — напис «УКРАЇНА», рік карбування монети (2018) та малий Державний Герб України. У центрі — стилізована композиція: дві руки зі зброєю різних епох, що символізує захисників України різних часів. На дзеркальному тлі написи: «ЗА ЧЕСТЬ! ЗА СЛАВУ! ЗА НАРОД!» Унизу ліворуч — номінал «10 ГРИВЕНЬ» на стилізованому фрагменті щита; праворуч — логотип Банкотно-монетного двору Національного банку України.

Реверс (зворотний бік монети)

На реверсі монети розміщено стилізовану композицію із зображенням захисника аеропорту на тлі напівзруйнованої вежі, над якою майорить український прапор; праворуч — прострілена арматура з вертикальними написами: «КІБОРГИ.UA 26.05.2014/21.01.2015.»

Автори

Художники: Таран Володимир, Харук Олександр, Харук Сергій. Скульптори: Дем'яненко Анатолій, Дем'яненко Володимир.

- За поданим зразком опиши пам'ятну монету «День пам'яті полеглих захисників України».

Про монету

